

A részletesebb elemzés módszereit és lehetőségeit, a nevek változékonyságát DEBUS két kiemelt névcsoporton, az oktatási intézmények (iskolák, egyetemek) és a volt NDK termelőszövetkezeteinek a nevein mutatja be. A továbbiakban a márkanevekről (Chrematonym, pl. *Haribo, Kodak*) és egyéb ritkább névfajtákról, mint a növények tulajdonneveiről (Phytonyme: növénynevek, Anthonym: virágnevek, Dendronym: fanevek, pl. *Zwölfapostelkastanie*), égitestek (Astronym) és természeti jelenségek neveiről (Phänonym) stb. esik szó. A dátumoknak az újabb névtani irodalomban gyakran vitatott kategorizációjával kapcsolatban a szerző határozottan kiáll e nyelvi jelek tulajdonnévi státusza mellett, a *Zeitereignisnamen* ('időbeli események neve') német terminust javasolva rájuk.

A szerző könyvében külön fejezetet (5.) szentel egyik kedvenc témájának, az irodalmi neveknek (Poetonym), amelyek különlegessége abban áll, hogy azonosító szerepük mellett minden esetben rendelkeznek egyfajta esztétikai, poétikai kisugárzással is. DEBUS az irodalmi nevek osztályozására is kísérletet tesz: megkülönböztet *beszélő (redende)*, *jellemző (klassifizierende)*, *hangulatfestő (klangsymbolische)* és *megtettesítő (verkörperte)* jellegű irodalmi neveket. Ezek a típusok azon különböző funkciók alapján különíthetők el, amelyeket az irodalmi nevek a művekben betölthetnek: azonosítás, fikcionalizálás-illúzióteremtés (211), jellemzés, mitizálás (a nevek misztikus-mágikus ereje által; 213), illetve anonimizálás (pl. a nevek elhallgatása, tabuvá tétele, névtelenség által) stb.

A monográfia rövid összegzésében a szerző még egyszer nyomatékosítja a névtörténetnek a névtanban játszott fontos szerepét, majd összefoglalja a német nyelvű névkutatás főbb eredményeit és hiányosságait. Többek között felhívja a figyelmet egy földrajzinév-atlasz elkészítésének és az „újabb” névfajták kutatásának a szükségességére.

A mű tankönyvjellegét erősíti, hogy minden fejezet végén rövid, tipográfiai is kiemelt összegzést találhatunk az adott témáról, illetve minden fejezet külön is tartalmazza a tárgyalt kérdéskörrel kapcsolatos legfontosabb szakirodalom felsorolását. A monográfia egy közel 40 oldalnyi terjedelmű irodalomjegyzékkel és rendkívül hasznos tárgymutatóval zárul. A bibliográfia teljességre törekszik: a német névtan nagy klasszikusai (ADOLF BACH, HANS BAHLOW stb.) mellett a legfrissebb jelentős irodalmi tételeket is tartalmazza.

Sok olvasónak talán valóban azt nyújtja a könyv, amit az alcímében megígér: igényes és hasznos bevezetést a névkutatás világába, valójában azonban ennél sokkal többet végez el; ezért a kötetet inkább egy nagy formátumú névkutató által pályája csúcán megírt tudományos összegzésnek tarthatjuk.

SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ

Pannon Egyetem

Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar

Names and Identities [Nevék és identitások]

Szerkesztők: BOTOLV HELLELAND – CHRISTIAN-EMIL ORE – SOLVEIG WIKSTRØM.

Oslo Studies in Language 4. (2). University of Oslo, Oslo, 2012. 288 lap

1. Az alább bemutatandó, két névtani tanácskozás előadásait közreadó angol nyelvű kötet 2012-ben látott napvilágot. A műhelybeszélgetések 2007 és 2008 novemberében

zajlottak az Oslói Egyetem Nyelvészeti és Skandináv Tanulmányok Tanszékén. Ebből adódóan a kötetben a skandináv országok előadói jóval nagyobb arányban képviseltetik magukat, s a témák fele kifejezetten a norvég névtani kutatásokat mutatja be.

Minden tanulmány nagy erénye, hogy multidiszciplináris keretben igyekszik ismertetni saját kutatási területének eredményeit. Néhány szerző evidenciaként, a többség azonban tanulmánya kiinduló problémafelvetéseként kezeli a nevek identitásjelölő funkcióját. Éppen ezért a legtöbb szerző az identitás fogalmának meghatározásával kezdi tanulmányát, s csak ezután ismerteti részletesebben saját kutatását. Így számos hasznos szakirodalmi összefoglalót, hivatkozást is találunk a kötetben, kitekintést más tudományterületek (pl. szociológia, néprajz, kulturális antropológia) identitásértelmezései felé, azonban az újra és újra bemutatott identitásértelmezési kísérletek miatt ismétlődő evidenciákat is olvashatunk.

A kötet tizenkilenc tanulmányát részletes szerkesztői előszó vezeti be. A tanulmányok felépítése egységes: az összegző absztraktot követi maga a főszöveg, mely után a bibliográfia, majd a szerző elérhetősége következik. A kötetbe sorolás a szerzők nevének betűrendje alapján történt, így vegyesen sorjázunk a helynevekkel és a személynevekkel foglalkozó munkák, de két névelméleti írás, valamint az írói névadás, a nyelvészet és az irodalom határterületét érintő három írás is helyet kapott a kötetben. A tanulmányokat az alábbiakban tematikus rendben veszem sorra.

2. Elméletek, modellek. SILVIO BRENDLER (29–44) egy dinamikus nyelvi modell segítségével mutatja be a tulajdonnevek (főként a hely- és személynevek) identifikálhatóságának lehetőségét. A modell abból indul ki, hogy a grammatikai azonosság funkcionális különbségeket jelenthet (pl. sok *John* nevű ember létezik) és megfordítva (pl. *Fritz*, *Fritzberg* stb. ugyanannak az embernek a megnevezésére). Elméletéről részletesebben *Nomematik* című könyvében olvashatunk (ismertetését l. Névtani Értesítő 33: 324–326).

OTTO KROGSETH a nevek és a kollektív identitás kapcsolatát vizsgáló tanulmányában a mai, egymás ellenében ható ellentétes identitásnarratívákról ír: az identitásvesztés mellett ugyanis megfigyelhető a tradíciók újrafelfedezése is (161–166).

3. Írói névadás. Az írói névadás témaköréből három tanulmány is helyet kapott a kötetben. Mindhárom az írók ama szándékának bemutatását tűzi ki célul, hogy az irodalmi hősök, szereplők neve tükrözze azok identitását.

MARIA GIOVANNA ARCAMONE öt olasz detektívregény szereplőinek a nevét vizsgálja (17–27): arra keresi a választ, hogy hogyan és mennyire fejeződik ki a szereplők nevében az, hogy a „jó” vagy a „rossz” oldalon állnak. Az ennyire leegyszerűsítő névadás irodalomtörténetileg az olasz vásári komédiák sajátja volt. A szerző kiemelten foglalkozik a rendőrfőnökök vagy nyomozók mint központ figurák nevével, ezek ugyanis több vizsgált regényben is szicíliai származásra utalnak.

KARINA VAN DALEN-OSKAM tanulmánya (244–255) Willem Frederik Hermans *Soha többé alvás* című regényében azt vizsgálja, hogy milyen identitáskifejező írói szándék húzódik meg egy-egy szereplő nevének egy adott szakaszon belüli hangsúlyos előtérbe helyezése, illetve más helyeken vagy más szereplők esetében a névtelenül hagyás mögött.

BENEDICTA WINDT-VAL írása (274–284) arról szól, hogy az írói névadás, egy-egy népszerű irodalmi mű szereplőinek neve hogyan befolyásolja a szülői névadást, illetve mely művek, mely karakterek neve hatott termékenyen egy-egy generáció névadására.

Astrid Lindgren műveinek ismert szereplőiről például sok norvég gyereket neveztek el (*Ronja, Birk, Emil, Ida*). A szerző továbbá azt is elemzi, hogyan vallanak maguk az alkotók az írói névadás fontosságáról, folyamatáról, nehézségeiről.

4. Helynévkutatás. A helynevekkel foglalkozó tanulmányok alkotják a kötet nagyobbik hányadát. Ezek nagyrészt norvég adatokkal dolgoznak (BOTOLV HELLELAND, AUD-KIRSTI PEDERSEN, INGE SÆRHEIM), de van a finn (TERHI AINIALA), az angol (RICHARD COATES) és a közép-európai helynevekről szóló írás (PETER JORDAN), illetve a volt Jugoszlávia utódállamainak helynévállományát a (hely)nevek és az identitás közötti viszony szempontjából áttekintő tanulmány is (LJUBIŠA RAJIC). Európán kívüli helynevekkel mindössze két tanulmány foglalkozik: a megváltozó politikai rendszer miatti helynévváltoztatásokat vizsgálják Zimbabwe (EMMANUEL CHABATA), illetve a Dél-afrikai Köztársaság helynévanyaga alapján (ADRIAN KOOPMAN). Érdekes gondolat kísérletként kapcsolódik a helynévvizsgálatokhoz a norvég THOMAS HYLLAND ERIKSEN írása (71–80), amely a multikulturális társadalmak helynévadásának lehetőségeiről értekezik. A bevándorlók számának megemelkedése multikulturális társadalom létrejöttét eredményezte Norvégia több városában. Hogyan mutatkozzon ez meg a helynevek használatában? A szerző Teherán, Trinidad és Toronto példáján keresztül igyekszik választ adni erre a kérdésre.

TERHI AINIALA (7–15) a *Helsinki* helységnév névváltozatait, az ezekhez való viszonyulást, illetve az ezzel összefüggő identitásnarratívákat vizsgálja (7–15). A szerző irányított beszélgetések, interjúk formájában, finneket és szómáliai bevándorlókat kérdezett meg arról, hogy milyen változatban használják a város nevét: *Helsinki*, *Hesa* vagy *Stadi*, melyik változatot milyennek érzik, mit gondolnak az adott változatot használóról, illetve melyik változat használatát érzik identitásuk részének. A válaszadók a *Helsinki* változatot mindannyian neutrálisnak érezték, a *Hesa*-t a született finnek vidékiesnek tartották, a svéd eredetű *Stadi* megnevezést pedig csak a fővárosban születettek használják (a többi finn kissé sznobnak érzi).

A politikailag motivált névadással több írás is foglalkozik. A politikai rendszerek megváltozásával összefüggésben az etnikai identitás hangsúlyozása, megerősítése fontos céllá válik. Afrikában a posztkoloniális helyzetből fakadóan mind Zimbabweban, mind a Dél-afrikai Köztársaságban számos példát találunk arra, hogy a lakosok a régi, törzsi megnevezéseket szeretnék használni a gyarmati nevek helyett. A természeti képződmények (hegyek, folyók stb.) ősi neve erősen motivált, mint azt EMMANUEL CHABATA bemutatja tanulmányának első felében; ezeket a neveket használni a beszélők természetes igénye (45–59). Csakhogy nem minden ősi névforma elfogadtatása zökkenőmentes, mint arról ADRIAN KOOPMAN tanulmányában olvashatunk (134–159). Komoly (sajtó)vitát váltott ki például a dél-afrikai *Durban* városának átnevezési lehetősége. A város d'Urban kormányzóról kapta újkori nevét, ősi zulu neve viszont az *eThekwin*, melynek pontos etimológiájáról vita folyik (1. 'öböl', 2. 'egyheréjű ember vagy állat'). Mivel a helyi hatóságokat kínosan érinti a második névmagyarázat, szeretnék érintetlenül hagyni a városnevet. Az utca és intézménynevek átnevezése azonban Durban városában, ahogy Zimbabweban is, bevett gyakorlat. Mivel az utcáknak, intézményeknek (iskoláknak, kórházaknak) nem volt korábban ősi, törzsi nevük, a gyarmatosítás nyomait eltüntetendő, a függetlenséget, a nemzeti identitást hangsúlyozó neveket választottak, választanak a helyi hatóságok (pl. *Livingstone*, *Prince Edward* vagy *Queen Elisabeth* helyett saját vagy szomszédos afrikai országok államférfiainak, nemzeti, függetlenségi hőseinek a nevét).

Közép- és Délkelet-Európa posztkommunista országaiban az internacionalista törekvések helyébe lépő nemzeti identitások újrafelfedezése, illetve az országhatárok többszöri átrendeződése (legutóbb Jugoszlávia felbomlása) az utóbbi évtizedekben felerősítette az etnikai identitás hangsúlyozásának az igényét. A politikai változások kifejeződése a legmarkánsabban a köztetek nevének megváltoztatásában követhető nyomon, amint erről LJUBIŠA RAJIC írása (204–222) is szól. A szerző a cikk első felében néhány fontosabb belgrádi utca és köztér nevének az elmúlt 150 évben, történelmi és politikai okokból bekövetkező névváltozását követi nyomon, de aztán számos más példát is bemutat annak érzékeltetésére, hogy az etnikai, nyelvi, vallási identitásokat hogyan igyekeznek a hely- és utcanévek megváltoztatásával is érzékeltetni. Többek között az utóbbi évtizedben zajló magyarkanizsai (Kanjiža) utcanév-változtatások abszurditásáról is megemlékezik (egyetlen rendelettel 134 magyar utcanévet cseréltek le szerb utcanévre a magyar többségű városban). Foglalkozik továbbá a szerző az intézménynevek, sportegyesületek nevének megváltozásával is, illetve a politikai motiváltság kapcsán rövid kitekintést ad a második világháború utáni Jugoszlávia személynévrendszerében szovjet hatásra megjelenő új nevekről is (pl. *Staljinka*, *Molotovka*, *Kolhoska*).

PETER JORDAN (117–131) tanulmánya egy adott társadalom vagy társadalmi csoport kultúrája, kulturális identitása és a földrajzi helyek közti kapcsolatot vizsgálja, közép-európai példákon keresztül. Bevezetéképpen emlékeztet arra, hogy a kultúra felhasználhatja a természeti adottságokat (pl. a jellegzetesen finn vagy olasz építészeti csak a szülőhazájában létezhet a maga teljességében); a kultúra tükröződik a kultúrtájban (pl. Kolozsvár főterének római katolikus temploma a magyarok több száz éves jelenlétéről tanúskodik) vagy éppen megfordítva: egy adott társadalmi csoport a kultúrája által nyeri identitását (pl. az albánok identitását a nyelvük jobban meghatározza, mint a vallásuk, amely nem egységes). Mi a helynevek szerepe a kulturális identitásképzésben? 1. Tükrözhetik a történelmi régiséget, jellegzetességet (pl. *Duna*). 2. Mesterséges alakulatként válhatnak identitásjelölővé (pl. *Salzkammergut* nem létező földrajzi egység nevéként, mesterséges névalkotással jött létre). 3. Olyan helynevek, amelyek egy csoport identitásának alappillérét alkotják (pl. a kétnyelvű feliratok otthonosságérzést biztosítanak az adott területen nyelvi kisebbségben élőknek is).

INGE SÆRHEIM (236–240) cikke Délnyugat-Norvégia három közigazgatási területének, Hå, Klepp és Time helyneveinek vizsgálatával foglalkozik. Ezeknek a neveknek a fele helyi felszíni formák (hegyek, dombok stb.) nevéből származik. További nevek a helyi flóra és fauna megnevezéseiből, illetve régi foglalkozásokra, mesterségekre utaló szavakból eredeztethetők, ezzel is megerősítve a lokális identitást. Csak kis százalékban keletkeztek személynévekből, de ezek jó része is helyi kötődésű ismert személyiségekre emlékeztet. Az 1970-es években felvirágzó nyelvjárási mozgalomnak köszönhetően mindhárom területen, de főként Hå járásban előfordulnak nyelvjárási elemeket, jellegzetességeket tartalmazó útnevek is. Vannak köztük valódi tájszók, de akadnak alakiak is, melyek főként helyesírásukban vagy grammatikájukban különböznek a standardtól (pl. eltérő nyelvtani nemek használata). A nyelvjárási elemeket tartalmazó helynevek egyediek, s a hagyományokhoz, a múlt kulturális örökségéhez való kötődésükkel szintén a lokális identitást erősítik.

5. A helynevek és a családnévállomány összefüggései Norvégiában. A tanulmánykötet norvég szerzőit, kutatóit kiemelten foglalkoztató másik nagy témakör a norvégok

identitástudatának megismerése a családnevükhöz való viszonyulásuk feltárása révén. Ehhez elengedhetetlen a helynevekhez való viszonyulás, a helynevek identitást meghatározó szerepének tisztázása is, hiszen a norvég családnévállomány nagyobb része helynévi eredetű. BOTOLV HELLELAND, AUD-KIRSTI PEDERSEN és SOLVEIG WIKSTRØM kutatása is ezzel a kérdéskörrel foglalkozik.

BOTOLV HELLELAND (95–116) írása az egyén és a hely érzelmi viszonyát az egyén identitását nagymértékben meghatározó komponensként értelmezi. Éppen ezért a szerző fontosnak tartja a helynevek szocioonomasztikai és szociálpszichológiai vizsgálatát a hagyományos kutatási területek (például az etimológia) mellett. Ő is kiemeli a helyneveknek a vizsgálatban kulcsfontosságú szerepét, egyrészt a fent jelzett okból, másrészt azért is, mert egy hely ismerősége a valahová tartozás érzését, az otthonosságérzetet erősíti. Norvégiában általában nem okoz gondot a helynevek nyelvjárási változatának a használata, sőt megütközést vált ki, ha a standard változatot látják viszont egy útjelző táblán. A helynévi eredetű családnevek esetében azonban – mint AUD-KIRSTI PEDERSEN tanulmányából megtudhatjuk – fordított a helyzet (167–182). A szerző a névformák használatának megválasztási kritériumait vizsgálta olyan családnevek esetében, amelyek tanyák vagy parókiák neve után keletkeztek. A természeti képződmények (pl. hegy, folyó) nevében nincs problémájuk az embereknek a nyelvjárási névformával, de amint ez a tanyájuk nevét érinti, ahonnan a családnevüket eredeztetik, azonnal az ősbibnek tűnő, régies (dán–norvég) változatot és írásmódot részesítik előnyben. Ennek a nyelvi sznob-ságnak a gyökerei a 19. századig nyúlnak vissza, amikor a norvég nyelvjárási formák alacsony presztízsiúké voltak, az „elit” nyelvének számító dán–norvég nyelvi formák viszont magas presztízsnak örvendtek.

SOLVEIG WIKSTRØM tanulmánya (261–272) egy olyan kérdőíves (internetes, telefonos és papíralapú) felmérést mutat be, amelyben 314 oslói lakosnak a családnevük és identitásuk közötti összefüggésekkel kapcsolatosan tettek fel kérdéseket. Norvégia mai családnévállománya 70%-ban helynévi eredetű (főként tanyák, illetve farmok nevéhez köthető). További négy nagy csoportjuk: nemzetség/apanevek (*-sen* végűek); a történelem során külföldről érkező hivatalnok vagy kézműves családok neve (főként svéd); a közelmúlt migráns családnevei; mesterségesen létrehozott családnév-alakulatok. A felmérés eredményeképpen a szerző arra a következtetésre jut, hogy habár sokan tisztában vannak családnevük helynévi eredetével (s akár ennek etimológiai vonatkozásaival is), a legfontosabb identitásjelölő a névben mégis a nevet viselő családhoz való tartozás, s nem ahhoz a helyhez való kötődés, ahonnan a családnév (s akár vele az egyén is) származik.

6. Egyénnevek és identitás. CHARLOTTE HAGSTRØM cikke (82–93) az internetes csetszobák, fórumok, szerepjátékok világába kalauzolja el az olvasót. Rámutat, hogy mivel ezekben az egyetlen azonosításra szolgáló lehetőség az egyedi (felhasználó)név, a megfelelő név kiválasztásának folyamata egy játékbeli karakter jellemzésére vagy önkifejezésre nézve fontos identitásfelépítő, identitásformáló szerepet tölt be.

Norvégiában a bevándorlókkal való együttélésekből fakadó új jelenség az egyénnevállomány megváltozása. GURO REISÆTER felmérése (223–234) a 68 ezer fős, észak-norvégiai Tromsø városban készült. A multikulturális városban több mint száz különböző, bevándorló nemzetiség él, a lakosság 9%-át téve ki. A kutatást kétnyelvű családok körében végezték (ezek között vannak endogám családok és vegyes házasságok is). A felmérés során arra keresték a választ, hogy mennyire fontos a bevándorló szülőknek a névadáson

keresztül a saját kultúrájuk kifejezése, megtartása; illetve mennyire fontos a helyi, norvég névadáshoz való alkalmazkodás. A vizsgálatból kiderült, hogy a megkérdezetteknek mind a saját kultúrájuk továbbadása, mind az alkalmazkodás fontos. A névadásban az endogám házasságokban hangsúlyosan megjelenik a saját kultúra is, a vegyes házasságokra jellemzőbb a „semlegesebbnek” tekinthető kettős nevek (pl. *Erik Carlos*) vagy a nemzetközileg ismert ószövetségi nevek (pl. *Ishaq ~ Isak*) választása. Ez utóbbiakat azért is tartják előnyösnek, mert mind a keresztény, mint a muzulmán kultúrkörben használatos nevekről van szó. Kitekintésként a szerző kitér a felnőtt migránsok névváltoztatási stratégiáira is, megállapítva, hogy esetükben nagyfokú alkalmazkodás figyelhető meg.

A tanulmánykötetben egyetlen olyan cikket olvashatunk, amely az Európán kívüli egyénnév-használatot érinti. LARS KIRKHUSMO PHARO egy 260 napos ősi közép-amerikai naptárat mutat be, melynek segítségével a szülők, illetve a névadási szertartást irányító személyek nevet, s ezzel sorsot és identitást adtak, választottak az újszülötteknek, illetve a néven keresztül annak az identitását igyekeztek megalapozni, kialakítani, befolyásolni (185–201).

7. A sokszínű, számos szakterület számára értékes adatokat, gondolatébresztő írásokat, jó módszertani felvetéseket tartalmazó tanulmánykötet az interneten a következő címen érhető el: <https://www.journals.uio.no/public/journals/1/images/osla-4-2.pdf>.

SZABÓ T. ANNAMÁRIA
Budapest

A nagybányai nemzetközi névtani konferenciasorozat első két kötetéről*

Numele și numirea. Actele conferinței internaționale de onomastică I. Interferențe multietnice în antroponimie. [Név és elnevezés. A nemzetközi névtani konferencia tanulmányai I. Multietnikus kölcsönhatások a személynévtanban]
Szerkesztő: OLIVIU FELECAN. Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011. 651 lap

Name and Naming. Onomastics in Contemporary Public Spaces. Proceedings of the Second International Conference on Onomastics [Név és elnevezés. A második nemzetközi névtani konferencia tanulmányai]
Szerkesztő: OLIVIU FELECAN. Editura Mega – Argonaut, Cluj-Napoca, 2013. 1115 lap

1. A következőkben két nagybányai konferenciakötetet mutatunk be. A 2011 szeptemberében megrendezett első nemzetközi névtani konferenciára 10, a 2013-ban megrendezett másodikra pedig 24 országból érkeztek előadók. A konferenciáknak öt, illetve

* A kötetek az interneten is elérhetők: http://onomasticafelecan.ro/iconn1/iconn1_proceedings.php; http://onomasticafelecan.ro/iconn2/iconn2_proceedings.php.